

**KUTUBXONA FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH IQTISODIY
SAMARADORLIKNI OSHIRISH IMKONIYATLARI**

Odilova Muslimaxon Farhodjon qizi

Andijon mashinasozlik instituti magistranti

odilovamuslima15@gmail.com

Annotatsiya : Mazkur maqolada kutubxona faoliyatini raqamlashtirish jarayoni va uning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi oʻrni tahlil qilinadi. Kutubxonalarda raqamli texnologiyalarni joriy etishning afzalliklari, jumladan, axborot xizmatlarining avtomatlashtirilishi, foydalanuvchilarga qulaylik yaratish va resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlari batafsil yoritiladi. Tadqiqotda raqamlashtirishning kutubxona resurslarini boshqarishdagi tejamkorlik va samaradorlikni oshiruvchi omillariga alohida eʼtibor qaratiladi.

Аннотация: В данной статье анализируется процесс цифровизации библиотечной деятельности и ее роль в повышении экономической эффективности. Подробно будут рассмотрены преимущества внедрения цифровых технологий в библиотеках, включая автоматизацию информационных услуг, удобство для пользователей и эффективное использование ресурсов. В исследовании основное внимание уделяется факторам, повышающим эффективность и экономичность управления библиотечными ресурсами в результате оцифровки.

Abstract: This article analyzes the process of digitalization of library activities and its role in increasing economic efficiency. The advantages of implementing digital technologies in libraries, including the automation of information services, user convenience and efficient use of resources, will be covered in detail. The study focuses on the factors that increase efficiency and economy in the management of library resources of digitization.

Kalit soʻzlar: kutubxona, axborot, raqamlashtirish , iqtisodiy samaradorlik, texnologiya, xarajat.

Ключевые слова: библиотека, информация, цифровизация, экономическая эффективность, технологии, стоимость.

Key words: library, information, digitization, economic efficiency, technology, cost.

KIRISH. 2019 — 2024-yillarda Oʻzbekiston Respublikasi axborot-kutubxona sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi (keyingi oʻrinlarda — Konsepsiya) respublika

axborot-kutubxona sohasini rivojlantirishning maqsadlari, vazifalari, tamoyillari, ustuvor yo'nalishlari va mexanizmlarini belgilovchi qarashlarning yagona va bir butun tizimini o'zida aks ettiradi.

Axborot-kutubxona sohasini rivojlantirishning maqsad va vazifalari ijtimoiy-iqtisodiy sohalarni isloh qilish sharoitlarida mamlakatda kechayotgan o'zgarishlar va xalqaro amaliyotga muvofiq bo'lmog'i lozim.[1].

Kutubxona faoliyatini raqamlashtirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Raqamlashtirish jarayoni kutubxonalarda axborot resurslarini boshqarish samaradorligini oshirish, xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish va ma'lumotlarga tezkor kirishni ta'minlash imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, operatsion xarajatlarni qisqartirish, inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirish va kutubxona xodimlari mehnatini yengillashtirishga yordam beradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar kutubxona xizmatlaridan foydalanish doirasini kengaytirib, iqtisodiy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Natijada, kutubxonalar iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasiga moslashgan holda, foydalanuvchilarga zamonaviy va sifatli xizmat ko'rsatishda yetakchi rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, raqamlashtirish kutubxonalarning ma'lumotni saqlash va ulashish jarayonlarini optimallashtirib, axborot texnologiyalariga asoslangan yangi ish o'rinlarini yaratishga ko'maklashadi. Bu jarayon mintaqaviy rivojlanish uchun ham muhim, chunki kutubxonalar mahalliy jamoalarning bilim bazasini boyitadi va raqamli savodxonlik darajasini oshiradi. Investitsion jihatdan esa, raqamlashtirish texnologiyalariga yo'naltirilgan xarajatlar uzoq muddatda samarali natijalar berib, davlat va xususiy sektor hamkorligi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu tariqa, kutubxona faoliyatini raqamlashtirish nafaqat xizmatlar sifatini yaxshilash, balki iqtisodiy resurslarni uzoq muddatli boshqaruvda optimal foydalanishni ta'minlovchi strategik yechim sifatida ham ahamiyatlidir.

Raqamlashtirilgan kutubxona tizimlari ilmiy-tadqiqot ishlarini tezlashtirish, axborot almashinuvi samaradorligini oshirish va iqtisodiy jihatdan foydali innovatsiyalarni joriy qilish uchun qulay sharoit yaratadi. Bu tizimlar foydalanuvchilarning talab va xohishlarini aniqlashda katta ma'lumotlar (big data) tahlilidan foydalanish imkonini beradi, bu esa kutubxona xizmatlarining foydalanuvchilar ehtiyojlariga moslashuvchanligini oshiradi. Shu bilan birga, raqamli xizmatlarning kengayishi kutubxonalarning xalqaro tarmoqda faoliyat yuritishiga yo'l ochib, ular orqali axborot almashinuvining transmilliy darajada amalga oshirilishini ta'minlaydi. Bu jarayon global iqtisodiy o'sishga hissa qo'shish bilan birga, bilimga asoslangan iqtisodiyotni shakllantirishda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Bryus Kingma —

axborot iqtisodiyoti, raqamli resurslar va mualliflik huquqi bo'yicha ixtisoslashgan taniqli iqtisodchi. Uning ishlari kutubxonalarning, ayniqsa raqamli asrdagi faoliyatining iqtisodiy jihatlarini tushunishga katta hissa qo'shgan. Garchi u bevosita kutubxonachi bo'lmasa ham, uning tadqiqotlari kutubxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini tahlil qilish va baholash uchun qimmatli vositalarni taqdim etadi .

Bryus Kingmaning kutubxonalarga aloqador tadqiqotlarining asosiy yo'nalishlari:

Axborotning iqtisodiy qiymati: U o'z asarida axborotning iqtisodiy qiymatini qanday aniqlash va o'lchashni tadqiq qilgan. Kutubxonalar kontekstida bu kutubxonalar foydalanuvchilarga axborotga kirish, ta'lim resurslari va boshqa xizmatlarni taqdim etish orqali qanday qiymat yaratishini tushunishni anglatadi. Ushbu qiymatni pul shaklida qanday baholashni o'rgangan, bu kutubxonalarni moliyalashtirishni asoslash va resurslarni sotib olish bo'yicha qarorlar qabul qilish uchun muhimdir.

Raqamli kutubxonalar iqtisodiyoti: U o'z asarida raqamli kutubxonalarni yaratish va faoliyat yuritishning iqtisodiy jihatlarini tahlil qilgan. U raqamlashtirish, saqlash va raqamli resurslarga kirish xarajatlari, shuningdek, raqamli texnologiyalarning kutubxona xizmatlari va foydalanuvchi tajribasiga ta'siri bilan bog'liq masalalarni o'rgangan. Uning ishlari kutubxonalarga raqamli formatlarga o'tish va o'z raqamli strategiyalarini optimallashtirish bo'yicha asoslangan qarorlar qabul qilishga yordam beradi [3].

Mualliflik huquqi va intellektual mulk: U o'z asarida raqamli muhit kontekstida mualliflik huquqi va intellektual mulk masalalarini faol ravishda tadqiq qiladi. Uning ishlari mualliflik huquqining kutubxonalardagi axborotga kirishga qanday ta'sir qilishini va kutubxonalar o'z foydalanuvchilari uchun bilimlarga kirishni ta'minlagan holda mualliflik huquqlariga qanday rioya qilishlari mumkinligini tushunishga yordam beradi. U turli litsenziyalash va mualliflik huquqini boshqarish modellarining kutubxonalarning iqtisodiy samaradorligiga ta'sirini o'rgangan.

Kutubxonalar samaradorligini o'lchash: U o'z asarida kutubxona faoliyatining samaradorligini iqtisodiy nuqtayi nazardan o'lchash usullarini ishlab chiqqan. U resurslardan foydalanish qiymati, ta'lim va tadqiqotlarga ta'siri, shuningdek, kutubxonalar jamiyatga keltiradigan ijtimoiy foyda kabi ko'rsatkichlardan foydalanib, kutubxonalarga investitsiyalarning qaytimini qanday baholashni o'rgangan.

NATIJALAR. Raqamlashtirish kutubxona faoliyatiga keng qamrovli ta'sir ko'rsatadi va iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

➤ **Xarajatlarning kamayishi:**

Jismoniy saqlash xarajatlarining kamayishi: Kitoblar, jurnallar va boshqa materiallarni raqamli formatda saqlash jismoniy saqlashga nisbatan ancha arzon. Bu binolar, stellajlar, jihozlar va ularni saqlash xarajatlarini kamaytiradi.

Xodimlar xarajatlarining optimallashtirilishi: Avtomatlashtirilgan tizimlar kitob berish, qaytarish, kataloglash va boshqa jarayonlarni tezlashtiradi va soddalashtiradi. Bu xodimlarning vaqtini tejaydi va ularni boshqa vazifalarga yo'naltirish imkonini beradi.

Nashrlarni sotib olish xarajatlarining kamayishi (ba'zi hollarda): Elektron resurslarga obuna bo'lish yoki ularni sotib olish ba'zan jismoniy nusxalarni sotib olishdan arzonroq bo'lishi mumkin, ayniqsa jurnallar va davriy nashrlar uchun.

➤ **Foydalanish imkoniyatlarining kengayishi:**

24/7 rejimda kirish: Raqamli resurslar sutkaning istalgan vaqtida va dunyoning istalgan nuqtasidan foydalanish imkonini beradi. Bu kutubxonaning auditoriyasini sezilarli darajada kengaytiradi.

Masofaviy foydalanish imkoniyati: Foydalanuvchilar kutubxonaga kelmasdan turib, uydan, ishdan yoki boshqa joydan raqamli resurslardan foydalanishlari mumkin.

Ko'p foydalanuvchi rejimi: Raqamli resurslar bir vaqtning o'zida bir nechta foydalanuvchi tomonidan ishlatilishi mumkin, bu esa ularning samaradorligini oshiradi [4].

➤ **Xizmat ko'rsatish sifatining oshishi:**

Tezkor qidiruv: Raqamli kataloglar va qidiruv tizimlari foydalanuvchilarga kerakli ma'lumotlarni tez va oson topishga yordam beradi.

Yangi xizmatlarning joriy etilishi: Raqamlashtirish virtual ko'rgazmalar, onlayn darslar, vebinarlar va boshqa interaktiv xizmatlarni joriy etish imkonini beradi.

Foydalanuvchilar bilan muloqotning yaxshilanishi: Raqamli platformalar orqali kutubxonalar foydalanuvchilar bilan samarali muloqot qilishi, ularning fikr-mulohazalarini o'rganishi va xizmatlarni yaxshilashi mumkin.

➤ **Resurslardan foydalanish samaradorligining oshishi:**

Statistik ma'lumotlar yig'ish va tahlil qilish: Raqamli tizimlar resurslardan foydalanish bo'yicha aniq statistik ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish imkonini beradi. Bu kutubxonaga eng ko'p talab qilinadigan resurslarni aniqlash va kolleksiyani optimallashtirishga yordam beradi.

Resurslarni boshqa kutubxonalar bilan baham ko'rish: Raqamli format resurslarni boshqa kutubxonalar bilan baham ko'rish imkonini beradi, bu esa ulardan foydalanish samaradorligini oshiradi va xarajatlarni kamaytiradi.

➤ **Kutubxonaning jamiyatdagi rolining oshishi:**

Axborot markazi sifatida rolining kuchayishi: Raqamlashtirish kutubxonani nafaqat kitob saqlash joyi, balki zamonaviy axborot markaziga aylantiradi.

Ta'lim va ilmiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash: Raqamli resurslar va xizmatlar ta'lim va ilmiy faoliyatni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

Madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish: Raqamlashtirish nodir va qimmatli materiallarni saqlash va ularni keng jamoatchilik uchun ochiq qilish imkonini beradi.

Ushbu natijalar raqamlashtirishning kutubxona faoliyatiga ijobiy ta'sirini ko'rsatadi va uning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Ammo, raqamlashtirish jarayonini rejalashtirishda va amalga oshirishda muammolar va qiyinchiliklar ham bo'lishi mumkinligini yodda tutish kerak, masalan, moliyaviy resurslarning cheklanganligi, texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, xodimlarning malakasi va boshqalar.

MUHOKAMA. Raqamlashtirish kutubhona faoliyatiga juda katta ta'sir ko'rsatadi va iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun bir qator imkoniyatlar yaratadi. Biroq, bu jarayonning o'z afzalliklari bilan birga kamchiliklari ham mavjud

Raqamlashtirishning afzalliklari: Raqamlashtirish jarayoni kutubxonalarning ekologik barqarorlikka qo'shadigan hissasini ham oshiradi. An'anaviy bosma materiallarga bo'lgan talabni kamaytirish orqali qog'oz iste'moli qisqaradi, bu esa o'z navbatida o'rmon resurslarini tejashga va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga yordam beradi. Elektron resurslarning keng qo'llanilishi kutubxona foydalanuvchilarining vaqt va transport xarajatlarini ham qisqartiradi, bu esa iqtisodiy tejamkorlik bilan birga yashash sifatini oshiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni joriy qilish orqali innovatsion xizmatlarni yaratish imkoniyati kutubxonalarni nafaqat ma'lumot markazi, balki iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi muhim institutga aylantiradi[5].

Raqamlashtirish kutubxonalarning o'zaro hamkorlik tarmoqlarini kengaytirishga ham xizmat qiladi. Masalan, onlayn platformalar va bulut texnologiyalaridan foydalanish orqali kutubxonalar orasida resurslarni ulashish osonlashadi, bu esa mablag'ni tejash va foydalanuvchilarga yanada keng imkoniyatlar taqdim etadi. Bundan tashqari, raqamlashtirilgan tizimlar orqali real vaqt rejimida foydalanuvchilar oqimini tahlil qilish va kutubxona xizmatlarining samaradorligini baholash imkoniyati yaratiladi. Bu natijada xizmat ko'rsatish sifatini doimiy ravishda yaxshilashga va resurslarni optimal taqsimlashga yordam beradi. Shu sababli, kutubxona faoliyatining raqamlashtirilishi iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini jadallashtirishda muhim omil hisoblanadi.

Raqamlashtirishning kamchiliklari:

Yuqori boshlang'ich xarajatlar: Texnika, dasturiy ta'minot va raqamlashtirish jarayonining o'zi katta mablag' talab qiladi.

Texnik muammolar: Uskunalarining buzilishi, dasturiy ta'minotdagi xatolar, kiber xavfsizlik muammolari yuzaga kelishi mumkin.

Mualliflik huquqi bilan bog'liq muammolar: Raqamli formatda materiallarni tarqatish mualliflik huquqi bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Raqamli tengsizlik: Barchaning ham internetga va raqamli qurilmalarga kirishi yo'q. Bu raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatini cheklaydi.

Xodimlarning malakasi: Raqamlashtirish hodimlardan yangi ko'nikmalarni egallashni talab qiladi. Ularni o'qitish va qayta tayyorlash zarur bo'ladi.

Saqlash muammolari: Raqamli ma'lumotlarni uzoq muddatli saqlash texnik va moliyaviy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Formatlarning o'zgarishi, saqlash vositalarining eskirishi va boshqa muammolar ma'lumotlarning yo'qolishiga olib kelishi mumkin.

Internetga bog'liqlik: Raqamli resurslardan foydalanish uchun intyernyetga doimiy ulanish talab etiladi. Internet uzilishlari yoki past tezlikdagi ulanishlar foydalanishga xalaqit yerishi mumkin.

XULOSA. Raqamlashtirilgan kutubxona tizimlari foydalanuvchilar talablarini tahlil qilish, xizmatlarni shaxsiylashtirish va ma'lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa kutubxonalarining strategik rejalarini yanada samarali tuzishga va resurslarni maqsadli taqsimlashga yordam beradi. Xususan, raqamli kataloglar, elektron kitoblar va onlayn xizmatlarning rivoji kutubxonalarining geografik cheklovlarini bartaraf etib, ularning iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, avtomatlashtirish orqali vaqt va xarajatlarni tejash mahalliy va milliy darajada iqtisodiy o'sishga qo'shimcha turtki beradi. Shu bois kutubxona faoliyatini raqamlashtirish nafaqat kutubxona tizimining rivojlanishi, balki umuman iqtisodiy barqarorlikning muhim omili hisoblanadi [6].

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev.Sh.M "Oliy majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi", 2022-yil 20-dekabr, Toshkent
2. Sadiqov U. "Raqamli kutubxonalarda axborotni avtomatlashtirish yaratish." – "Ilm va innovatsiya", 2022 yil.
3. Ahmedov, R. "Rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli kutubxona tizimlarining iqtisodiy ta'siri". – Kutubxona fanlari jurnali, 2023.
4. Smit, M. "Raqamli kutubxonalar va iqtisodiy samaradorlik: global istiqbol". – Springer, 2021 yil.
5. www.tami.uz

